

Реферат на тему: "М. В. Гоголь у листах А. П. Чехова"

Антон Чехов

М. В. Гоголь у листах А. П. Чехова

В академічному 30-томному виданні літературної спадщини А.П.Чехова 12 томів займають його листи. Їх правомірно називають "другим зібранням творів письменника". Знайомлячись з листами, починаєш зовсім по-іншому розуміти ставлення Чехова до Гоголя, велич Гоголя, його роль у житті та творчості Чехова.

З листів, спогадів, архівних знахідок, документів різного ґатунку, які були надруковані раніше 12-томного видання листів, ми знали, що з творчим світом Гоголя Чехов був знайомий з дитинства. Гімназистом він неодноразово грав його героїв у домашніх і аматорських спектаклях. Не міг всидіти вдома, коли в Таганрозькому театрі ставили гоголівську п'єсу. Першою його літературною спробою в драматургії було намагання переробити на трагедію повість Гоголя "Тарас Бульба". А далі, як відомо, ім'я Гоголя в цих документах немов поступово губилося. І тільки повне, 12-томне, зібрання листів Чехова проливає світло: Чехов ніколи не відступав у своїй прихильності до Гоголя, до всього, що пов'язано з його ім'ям.

Серед учителів Чехова були Грибоедов, Пушкін, Лермонтов, Герцен, Шевченко, Гребінка, Котляревський, Шекспір, Мольєр, Сервантес, Бальзак, Флобер, Бічер-Стоу, Гончаров, Тургенєв, Островський, Салтиков-Шедрин, Лев Толстой та ін. Його цікавили твори Марка Вовчка, Костомарова, Кропивницького, Коцюбинського тощо.

Гоголя він цінував понад усе. За словами Чехова, творчість Гоголя викликала у нього "сплошной восторг" [1, III, 202]. Листи свідчать, що Чехов надзвичайно високо ставив його роль у літературі, в історії російського роману як "родоначальника Тургенєва, Гончарова, Толстого" [1, IV, 307], піклувався, щоб Гоголь був пристойно представлений у бібліотеках та репертуарі театрів.

Одночасно листи Чехова, зібрані разом, уперше яскраво свідчать, що на тлі інших імен (а їх багато) ім'я Гоголя сяє, як зірка першої величини. Виявляється, Чехов так часто звертався до Гоголя, до його образів, творів, так глибоко й детально знав їх, що гоголівські образи стали провідними в його асоціативному мисленні. Рідко коли Чехов обходився у своїх листах без згадки про гоголівських героїв, без використання афоризмів, виразів з його творів.

Прихильність Чехова до жарту загальновідома. Отож, у листах є чимало жартівливих асоціацій.

Друзів і знайомих Чехов інколи називав "Бобчедобчинскими", а то й Плюшкініми, Ноздрьовими, Мижуєвими [1, I, 355; IV, 82, 89, 254; VII, 246; VIII, 249]. Деякий час він мріяв купити будиночок у Полтавській губернії, на батьківщині Гоголя і зазначав, що буде підписуватися: "Полтавский помещик, врач и литератор Антуан Шпонька" [1, II,

316]. Свій будинок у Меліхові називав будинком Коробочки, а себе — "помещик Коробочка" [1, VI, 362; VII, 17, 18]. До чоловічого псевдо письменниці в листах до неї додавав: "Елизавет Воробей" [1, V, 336; VII, 7]. Коли втомлювався і мусив відпочивати, нарікав: "Ничего не делаю, обленился дурачки, как П.П.Петух" [1, VI, 360]. Передаючи вітання друзям та знайомим, просив нагадати про себе таким чином: "Сообщите им, что в таком-то городе живет Петр Иванович Бобчинский" [1, III, 59; VI, 119].

Нерідко порівняння були й серйозними. Відомо, що Чехов постійно допомагав молодим письменникам: ділився досвідом, підказував теми, в листах рецензував твори. При цьому одному з них він скаже: "Знаки препинания, служащие нотами при чтении, расставлены у Вас, как пуговицы на мундире гоголевского городничего" [1, II, 200]. Іншому, захищаючи "прекрасный разговорный язык", зауважить: "Насколько я могу судить по Гоголю и Толстому, правильность не отнимает у речи ее народного духа. Эти "мы-ста" и "шашнадцать" производят на меня всегда впечатление летающих мушек, которые мешают смотреть на ясное небо" [1, V, 33-34]. Зустрівши в оповіданні зайвий образ, скаже: "Не понимаю, при чем тут какая-то Шурочка? Похоже на то, что она пришла, понюхала и ушла" [1, II, 191].

Гоголівські асоціації виникають у Чехова напричуд легко і в різних, навіть несподіваних випадках. Про кримський нічний пейзаж він пише: "Настраивает фантазию на мотив гоголевской "Страшной мести"" [1, II, 294]. Наслідуючи "Записки сумасшедшего", ставить дату у своєму листі: "мартабря" [1, IV, 46]. Від поганого редагування паперів йому "так и шибает в нос департаментским сторожем Михеичем" [1, IV, 41]. Перед від'їздом на о. Сахалін повідомляє: "Что же касается 35000 курьеров, которые скакали ко мне из министерств, чтобы пригласить меня в генерал-губернаторы о. Сахалин, то это просто чепуха" [1, IV, 41]. Під час подорожі на о. Сахалін, пише він, йому зустрічались чи то Ноздрьови і Плюшкіни, чи то Коробочки і Хлестакови, а деякі міста нагадували "гоголевский Миргород", або "свинью в ермолке и моветон" [1, IV, 82, 89, 93, 98, 114, 119, 321]. Описуючи життя-буття в Меліхові, своє господарство, поведінку гусака, він одразу згадав про Івана Івановича та Івана Никифоровича, про несприйнятність для них слова "гусак". Речення вийшло таким: "Гусак, извините за выражение, ухватил бабу Федосью за платок и повис на ней" [1, V, 81]. Навіть про епідемію холери, яка повільно наближалася до Меліхова у 1892 році, він повідомив у такий спосіб: "Вяла и нерешительна, как Подколесин. Что-нибудь из двух: или она вырождается, или поддается культуре" [1, V, 84].

Асоціації, як бачимо, завжди влучні, дотепні, різноманітні. Коли Чехов лікувався в Ніцці (1897-1898 рр.), художник І.Є.Браз писав його портрет для Третьяковської галереї і одночасно портрет М.М.Ковалевського. Чехов не втримався і повідомив останньому: "...третьего дня на портрете Вы были похожи на гоголевского дядю Митяя", а потім заспокоїв: "Теперь, по словам художника, дело вышло на лад, он торжествует" [1, VII, 194].

Таке асоціативне мислення за Гоголем свідчить не тільки про велике знання його творчості, а й про те, що Чехов постійно вчився в нього, аналізуючи його твори: чимось

захоплювався, дещо критикував. Але аналізував завжди.

"Как непосредственен, как силен Гоголь и какой он художник! — пише він в одному з листів. — Одна его "Коляска" стоит двести тысяч рублей. Сплошной восторг и больше ничего... Буду читать нашим вслух" [1, III, 202]. Не закриваючи очі на "Выбранные места из переписки с друзьями" ("Письма к губернаторше"... я презираю", — писав він), Чехов захищав роль Гоголя в літературі: "Боборыкин отмахивается обеими руками от Гоголя и не хочет считать его родоначальником Тургенева, Гончарова, Толстого. Он ставит его особняком, вне русла, по которому тек русский роман. Ну, а я его не понимаю" [1, IV, 307].

Московському Художественному театру К.С.Станіславського і В.І.Немировича-Данченко він з року в рік пропонував: "Ставить Вам нужно прежде всего "Ревизора"; "Хорошо бы также "Женитьбу" Гоголя поставить. Можно ее очаровательно поставить" [1, XI, 114, 422].

Своєму "літературному хрещеному" Д.В.Григоровичу Чехов заявляв: "Я глубоко убежден, что... не забудут ни Вас, ни Тургенева, ни Толстого, — как не забудут Гоголя" [1, II, 175]. О.С.Суворін в одному з листів згадує свою зустріч з Чеховим: "Ездили на кладбище. Пошли на могилу его отца. Долго искали... я нашел. Потом поехали в Данилов, где могила Гоголя" [1, IX, 345].

Чехов як початківець-драматург був безмежно радий, коли брат Петра Ілліча Чайковського — Модест Ілліч — після другого спектаклю за п'єсою Чехова "Иванов" написав йому: "В фойе... один литератор говорил, что после пьес Гоголя ничего подобного он не видел" [1, III, 385].

Міщанська, буржуазна критика і нерозуміння навіть знайомих та друзів часто дошкуляли Чехову-драматургу. Тим більше він радів, коли з приводу "Трех сестер" прочитав у листі від М.П.Кондакова (академік, археолог та історик візантійського мистецтва; познайомився з Чеховим в Ялті, де жив постійно з кінця 1890-х років): "Могу искренне Вас поздравить как самого большого русского драматурга после Пушкина, Островского и Гоголя. Дай Вам бог писать для театра!" [1, IX, 430].

Сучасники безпосередньо порівнювали Чехова-драматурга з драматургом Гоголем. Вони вже тоді відчували спорідненість їх драматургічних принципів, у той час, як дослідники драматургії Чехова у XX ст. здебільшого протиставляли їх принципи. Між тим Чехов вчився у Гоголя майстерності, наслідуючи його творчо. В одному з листів Чехов пише: "В "Ревизоре" лучше всего сделан первый акт; в "Женитьбе" хуже всех третий акт" [1, III, 202]. В той же час загалом він високо цінував обидві п'єси.

"Женитьба" Гоголя дійсно стала новим кроком у розвитку драматургії. Саме вона відкрила дорогу Островському, а пізніше — Чехову. В ній наявними є й зовнішня невразливість дії, і сюжетна повсякденність, увага до дрібниць побуту, за якими ховаються могутні причини, що керують життям цілих верств суспільства, і майстерність деталі, де Гоголь був справді неперевершеним.

Багато корисного почерпнув Чехов і під час постійного дослідження ним системи драматургічних засобів та прийомів написання гоголівських "Ігроков", "Тяжбы",

"Лакейской", "Отрывка", "Утра делового человека".

Та найбільшу цінність Чехов-драматург бачив у знаменитій гоголівській п'єсі "Театральный разъезд". І не тільки з боку літературно-естетичного змісту, але й з боку поетики.

Хоча "Театральный разъезд" і написаний Гоголем як п'єса для читання, в ній чи в зародковому стані, чи в розгорнутому вигляді мають місце засоби, прийоми, розраховані на справжню сценічну п'єсу. Принципи цієї п'єси дуже близькі принципам новаторської чеховської драматургії. Саме їх він тут і розгледів, їх цінував, на них спирався, їх розвивав при створенні своїх п'єс.

У "Разъезде" Гоголя вперше в російській літературі є надзвичайно простий зовнішній сюжет (глядачі просто роз'їжджаються після перегляду нової комедії). Є тут інші принципи, аналогічні чеховським, зокрема — прийоми ненав'язливого (розрахованого на підсвідомість) світоглядного вирішення дії, способи багатогранного пафосного оформлення сцен. Є тут і спосіб побудови сюжету без наявності головної сюжетної лінії, що став улюбленим для Чехова. Та й ідейно-тематичний (внутрішній) розвиток дії, замість зовнішньої інтриги, і відмова поділяти героїв на позитивних і негативних зближують Гоголя-драматурга і драматурга-новатора Чехова.

З позицій новаторських п'єс Чехова у гоголівському "Разъезде" наявний і прийом переважаючої поліфонічності, і витоки чеховського новаторства у формах художнього конфлікту, і незвичні засоби втілення конфліктуючих "сил" не через образи героїв-людей, а через "об'єктивні сили", образи-обставини; і яскраву нову двоплановість розвитку сюжету: з перевагою внутрішньої дії над зовнішньою; і таке інше.

Отже, спираючись на зазначені поетичні факти, можна цілком вважати й те, що в п'єсах Гоголя, особливо тих, що написані після "Ревізора", є початки і чеховського "підтексту", і чеховської "підводної течії". Це ніяким чином не зменшує новаторства Чехова, але в той же час показує, що новатор-драматург і новатор-прозаїк Чехов майстерно розвинув багато чого з того, що містилося у зародковому стані в драматургії і прозі М.В.Гоголя. Цим також пояснюється постійне, протягом усього життя звертання Чехова до творів Гоголя.

Листи Чехова, "друге зібрання" його творів, — неоціненний скарб для широкого загалу дослідників літератури ХІХ століття.

Література

1. Чехов А.П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 томах. — Письма: В 12 томах. — Т.1-11. — М.: Наука, 1974-1983.